

Terénní sociální práce s uživateli drog na Zlínsku

Stanislav Hrdina

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Stanislav HRDINA
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Terénní sociální práce s uživateli drog na Zlínsku

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.
Provedení kvalitativního výzkumu (polostrukturovaný rozhovor).
Zpracování dat a jejich vyhodnocení.
Přijetí odpovídajících závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PELECH, J.; BEDNÁŘOVÁ Z. /Sociální práce na ulici/. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-048-1

MATOUŠEK, O. /Základy sociální práce/. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7367-331-2

MATOUŠEK, O. /Metody a řízení sociální práce/. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2

Kolektiv autorů Sananim /Drogy otázky a odpovědi/. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7367-223-5

SCHMIDBAUER, W. /Syndrom pomocníka/. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-369-7

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jakub Hladík

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

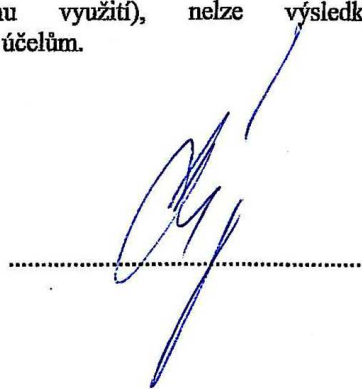
Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 27.4.2009

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějšího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na provádění terénní práce s drogově závislými jedinci pomocí metody streetwork ve Zlínském kraji. V teoretické části se věnuji popisu historie vzniku terénní sociální práce, metod, cílových skupin. V praktické části se nachází popis jednotlivých cílů projektu, jejich postupy a plnění. Cílem bakalářské práce je bližší seznámení s metodou streetwork a její aplikace mezi klienty přímo v terénu.

Klíčová slova: streetwork, drogy, sociální, závislost, harm reduction, uživatel

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with field work amongst drug addicts using the street work service methods in the region of Zlin. The theoretical part describes the history and the development of social field work, its methods and target groups. The empiric part provides a description of particular thesis objectives, their progress and results. The aim of the paper is to familiarise the reader with the street work methods and their direct applying to clients in the field..

Keywords: streetwork, drugs, social, addiction, harm reduction, user

Rád bych poděkoval všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli při tvorbě mé bakalářské práce. Především velmi děkuji Mgr. Jakobovi Hladíkovi za podnětné připomínky a za odborné vedení při vypracování této bakalářské práce.

Také bych rád poděkoval pracovníkům o. s. Onyx Zlín za poskytnutí potřebných informací k mé bakalářské práci.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 HISTORIE VZNIKU TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	11
1.1 HISTORIE VZNIKU TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE VE SVĚTĚ A V ČR.....	11
1.1.1 Historie vzniku terénní sociální práce ve Zlínském kraji.....	12
2 PROJEKT STREETWORK V ČESKÉ REPUBLICĚ A VE ZLÍNSKÉM KRAJI	13
2.1 CÍLOVÉ SKUPINY	14
2.1.1 Rozdělení a chování cílových skupin.....	15
2.2 METODY PRÁCE VE STREETWORKU.....	17
2.2.1 Program „harm reduction“	18
II PRAKTICKÁ ČÁST	20
3 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI	21
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	21
3.2 ČINNOSTI A POSTUPY ZÁKLADNÍCH SLUŽEB, KTERÉ JSOU NABÍZENY A POSKYTOVÁNY V RÁMCI PROJEKTU STREETWORK ZLÍN.....	21
3.2.1 První kontakt s klientem.....	22
3.2.2 Výměna zdravotnického materiálu klientovi	23
3.2.3 Podání základních informací.....	24
3.2.4 Monitorování a sběr informací o drogové scéně v teritoriu okresu Zlín.....	24
3.2.5 Zdravotnická pomoc a provádění testů (HIV, těhotenské).....	27
3.2.6 Služby krizové intervence	27
3.2.7 Zprostředkování dalších služeb, které mohou na již poskytované služby navázat a sociální servis.....	28
3.3 SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	28
ZÁVĚR	30
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	31
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	32
SEZNAM GRAFŮ	33
SEZNAM TABULEK	34
SEZNAM PŘÍLOH	35

ÚVOD

Existují v naší společnosti lidé, kteří chtějí svou prací pomáhat druhým co možná nejvíce intenzivním způsobem a snažit se řešit jejich vzniklé problémy, ať už mají jakýkoliv původ. Pokud se jedná o lidi drogově závislé, tak se problémy dostaví vždy, záleží jen na čase. Ne každý je však schopen takovým lidem vyhovět, pomoci či vyjít vstříc. Tito závislí lidé často končí na úplném dně společnosti, sami a bez pomoci. Proto na ně jako světlo v mlze působí pomoc lidí, o kterých bude dále pojednáno v této práci.

Streetworker je sociálním pracovníkem, jehož "kanceláří" je přirozené prostředí klientů - ulice, parky, kluby, herny, nádraží, aj. Tedy místa, kde se potenciálně potřební pohybují. Jeho úkolem je vyhledávat a kontaktovat skupiny a jednotlivce, kteří jsou stylem svého života, a nebo trávením volného času více ohroženi negativními sociálními jevy a následně jim nabídnout, nebo zprostředkovat pomoc. Jedná se především o ty osoby, které samy nejsou ochotny pomoc vyhledat, nebo to nedokáží. (Streetwork [online])

Sociální pracovníci se vydávají přímo do životního prostředí cílové skupiny, učí se rozumět jeho dynamice, aby se mohli přizpůsobit procesům života v tomto specifickém světě. Význam doprovodné funkce lze spatřovat v poskytování pomoci, podpory a v asistenci při zvládnutí života, respektive v doprovázení krizovými obdobími života, přičemž sociální pracovník musí klienty plně akceptovat. Nejde tedy o moralizování, napomínání, ani aplikování autoritativních a výchovných metod, nýbrž o nedirektivní sociální práci vedoucí k začlenění jedinců žijících rizikovým způsobem života do společnosti a k jejich stabilní seberealizaci. (Pelech; Bednářová, 2003, s. 8)

Jako cíl této bakalářské práce jsem si zvolil seznámení se s prací streetworkera na území okresu Zlín, přičemž bych chtěl zhodnotit naplňování vytyčených cílů projektu streetwork a popis způsobu práce streetworkera s drogově závislými jedinci.

Motivací a důvodem ke zvolení tohoto zajímavého tématu pro mě byla vlastní zkušenost. Při výkonu mého povolání policisty jsem sloužil také v Praze, kde jsem měl možnost se několikrát setkat se sociálními asistenty MČ Prahy 5 (streetworkery), se kterými jsem spolupracoval při řešení problémů s drogově závislými jedinci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE VZNIKU TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

V bakalářské práci bych chtěl nejprve nastínit historii vzniku terénní sociální práce, její rozvoj a postupné rozšiřování pomoci, kterou tyto služby nabízejí široké veřejnosti. Zaměřím se na stručnou charakteristiku vzniku a vývoje terénní sociální práce ve světě a České Republice se zaměřením zejména na Zlínský kraj.

1.1 Historie vzniku terénní sociální práce ve světě a v ČR

Ohlédneme-li se do historie, musíme připomenout aktivity některých kněží, kteří se ve své pastýřské a pastorační činnosti obraceli k potřebným a byli jim nablízku jako duchovní i hmotná opora. Zejména navštěvovali chudinské čtvrti, věznice, sirotčince, nemocnice, starobince a jiná podobná zařízení, kde se vyskytovali ti nejubožejší z ubohých. Například Jan Milíč z Kroměříže se již ve 14. století věnoval vychovatelské a osvětové činnosti mezi mládeží a „veřejnými nevěstkami“, pro které v roce 1372 založil v Praze „vzornou obec pro padlé dívky“. Později se osvětovému působení a „službě v terénu“ věnovali také kněží z jiných zemí. Přeneseme-li se od předchůdců sociální práce ze stolení minulých do současnosti, je nutno zmínit soudobé autory, kteří se ve svých dílech zabývají sociální prací na ulici a její historií. Mezi ně patří například Wolfgang Stürzbecher, který udává jako vznik streetworku přelom 19. a 20. století v USA. Oproti tomu Walter Specht určil jako počátek této práce 20. léta tohoto století. Také Pavel Hartl hovoří o sociální práci v etnických ghettech na předměstích a na ulici, jejíž vznik zasazuje do první poloviny 20. století. O vzniku práce na ulici se zmiňuje současný autor a streetworker z Hamburku Elich, který popisuje vznik streetworku jako reakci na selhání tradičních přístupů sociální práce, ke kterému došlo v souvislosti s rychle se šířícím sociálním úpadkem celých čtvrtí velkých amerických měst a následným vznikem gangů dětí a mladistvých. Vycházíme-li z dostupných pramenů a historických souvislostí, lze tvrdit, že sociální práce na ulici vznikla v USA na počátku 20. století v důsledku odklonu od tradičních metod sociální práce. Hledání neotřelých způsobů řešení sociálních problémů přinutilo sociální pracovníky opustit kanceláře a vydat se za svými klienty do jejich sociálního prostředí - na ulici. (Pelech; Bednářová, 2000, s. 10)

Formování sociální práce jako oboru je nekončící proces, během něž disciplína „dohání“ měnící se společnost, ve které se objevují nové problémy a problémy známé mění svůj

význam. Tyto problémy je třeba nejen definovat, analyzovat, ale je nutné hledat i nové metody jejich řešení. Proto sociální práce nebude mít nikdy dlouhodobě stabilní, jednoznačný obsah. (Matoušek, 2001, s. 153)

1.1.1 Historie vzniku terénní sociální práce ve Zlínském kraji

V roce 1998 došlo ve městě Zlín ke vzniku Kontaktního centra s názvem „Haus“. Jednalo se o první nízkoprahové centrum, které při své činnosti ve zlínském kraji použilo metodu terénní sociální práce - streetwork. Toto centrum provozovalo svou činnost, až do roku 2005, kdy zaniklo z ekonomických důvodů. Na činnost Kontaktního centra „Haus“ navázalo po půlroční pauze nově vzniklé občanské sdružení „Onyx“, které provozuje svou činnost do současné doby. Vzniklo v roce 2006 a v červnu začalo poskytovat služby pro uživatele drog a jejich blízké, jak v budově (v kontaktním centru), tak i přímo v terénu, tzn. na ulici, v parku, atd. Od ledna 2007 se tyto služby osamostatnily a vznikly tak dva svébytné projekty: K - centrum Zlín a Streetwork Zlín. Oba projekty prošly vnější kontrolou zaměřenou na kvalitu a odbornost poskytovaných služeb. Na základě místního šetření, které proběhlo v létě 2007, získaly oba projekty Certifikát odborné způsobilosti pro zařízení a programy poskytující odborné služby problémovým uživatelům a závislým na návykových látkách. Certifikáty uděluje poradní a pracovní orgán vlády ČR - Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky. Charakter poskytovaných služeb řadí tato zařízení na pomezí zdravotních a sociálních služeb. Proto jsou také oba projekty v souladu se Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, řádně registrovány jako služby sociální prevence. (Streetwork- OS ONYX [online])

2 PROJEKT STREETWORK V ČESKÉ REPUBLICE A VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Streetwork je anglické slovo, které v přesném překladu znamená práci na ulici. Ulicí není v tomto případě myšlena pozemní komunikace v pravém slova smyslu, nýbrž jakékoliv otevřené neinstitucionalizované prostředí, a to nezastřešené i zastřešené. Streetwork je definován nejen způsobem práce, ale také cílovou skupinou, o níž se zajímá. Někdy se v souvislosti se streetworkem užívá pojem terénní sociální práce, který je však obecnější a může zahrnovat jak streetwork, tak třeba i asistentskou službu v terénu, resp. v bytě zdravotně postižených atd. Streetwork představuje, podle stávajících návrhů standardů sociální práce v České republice, součást tzv. kontaktní práce, kterou tvoří komplex nízkoprahově orientovaných služeb. Definujeme-li metodu streetwork, hovoříme o aktivní vyhledávací, doprovodné a mobilní sociální práci, jež zahrnuje nabídku sociální pomoci, určenou nositelům sociálně-patologického chování a osobám žijícím rizikovým způsobem, u nichž je předpoklad, že sociální pomoc potřebují a sami ji nevyhledají. Tyto osoby (klienti), nebo-li uživatelé sociálních služeb, jsou kontaktovány ve svém časoprostoru, to znamená v době a místech, kdy a kde se obvykle zdržují, spontánně scházejí a tráví svůj volný čas, tj. na již zmíněné ulici, resp. v restauracích, rockových klubech, hernách, na fotbalových stadionech, v opuštěných domech, ve sklepech, parcích, na diskotékách atd. Tato definice zohledňuje jak způsob práce, tak i anonymitu a dostupnost poskytovaných služeb, cílovou skupinu, částečně také její způsob chování a prostor, ve kterém je sociální pomoc poskytována. (Pelech; Bednářová, 2003, s. 7)

Cílem terénní práce je vyjít vstříc cílové skupině populace. Většina jiných způsobů intervence je institucionalizovaná a spoléhá na to, že jednotlivci sami „vyhledají pomoc“. Terénní práce spočívá ve vyhledávání kontaktů s cílovými skupinami populace mimo rámec některé instituce. Nečeká na to, až jednotlivec sám začne hledat pomoc, protože má problémy s drogami nebo se zdravím, ale sama vyhledá jednotlivce, aby jim přímo v komunitě poskytla informace a služby. To znamená, že může intervenovat v počáteční fázi drogové dráhy konzumenta, ještě před tím, než přejde k nebezpečnějším způsobům užívání drog. (Rhodes, 1999, s. 15)

2.1 Cílové skupiny

Droga mění vědomí. Nabízí jiný obraz světa okolo i uvnitř člověka. Svět drog představuje kulturu. Dokonce různé drogy mají různé kultury. Přijetím takové jiné (a obvykle nové) kultury se člověk k něčemu přidá. A je jedno zda-li je to špatné nebo dobré. V dospívání člověk hodně bojuje s přáním být originální a nezávislý a s potřebou někam patřit a záviset na něčem. Braní drog poskytuje pocit výjimečnosti. A zároveň i zážitek sounáležitosti s ostatními podobnými. Pokud je taková kultura (i spolu s oblečením a hudbou) pro jiné lidi provokující, může tato „příslušnost“ k jiné kultuře poskytovat účinnou zbraň např. proti rodičům. (Hajný; Klouček; Stuchlík, 1999, s. 37)

Za skupinu považujeme tři a více osob, které spojují specifické skupinové normy, vztahy a komunikace mezi členy, společná činnost, cíle a vědomí příslušnosti ke skupině. Podle míry organizace rozeznáváme skupiny se silnou vnitřní organizací (typické pro skinheads nebo gangy delikventní mládeže), jež mají pevně stanovená pravidla a rozdělení rolí. Naproti tomu zcela neorganizovaná jsou volná uskupení, bez přesně definovaných rolí a pravidel. Mezičlánek tvoří skupiny polootevřené, které jsou do jisté míry strukturované (existuje vůdce, pravidla apod.), avšak tato struktura není závazná a neměnná. Většinou se jedná o skupiny dočasné, jejichž doba trvání závisí na věku členů, labilitě vztahů mezi nimi a někdy i zásazích z venku. Členství v těchto skupinách je zpravidla dobrovolné, někdy je však vynucováno specifickými formami nátlaku (teror staršího vůdce, psychický nátlak skupiny apod.) (Pelech; Bednářová, 2003, s. 17)

U toxikomanické „party“ bývá pojátkem obvykle pozitivní zájem o drogu nebo se v průběhu jejího trvání vyvine. Tak si parta vytvoří určitou hierarchii hodnot a vlastní filozofii, či ideologii. Zneužívání drog se nejčastěji realizuje v toxikomanických partách mladistvých. Upevňování party prochází vývojem. Zpočátku jde o náhodná setkání jedinců daná místem nebo některým společným zájmem (sídliště, škola, zájem o hudbu, sport). Již při takových setkáních se občas nějaké drogy vyzkoušejí z pouhé zvědavosti, ze snahy nelišit se od ostatních. Člen party si očekává, co to s ním udělá a ověřuje si tvrzení, že „mu bude fajn“. Ověřili-li si více jedinců příznivý účinek drogy, začíná se parta specializovat. První zkušenosti se zneužíváním drog se získávají téměř pravidelně v partách. Začátečníci v nich hledají poučení, starší a zkušenější je zasvěcují do tajů užívání drog. Specializované party se už vyznačují větší kohezí, mají určité sociální postoje, počítají s drogou jako s vhodným prostředkem komunikace. Parta si vytváří určitý životní styl, má dobré

informace o účincích drog, ale v rámci programu nevyklučuje ani užívání alkoholu. Dochází k hromadnějším excesům, budují se určité rituály, často s emocionálním prožíváním hudby. Členové party nesouhlasí se sociální realitou, vůči které jsou pasivní, oceňují idealistické prosazování osobní svobody. (Janík; Dušek, 2003, s. 167)

2.1.1 Rozdělení a chování cílových skupin

Ve své bakalářské práci se zaměřuji hlavně na terénní práci s drogově závislými jedinci, a tudíž pro charakteristiku jednotlivých cílových skupin použiji dělení dle zneužívání drog a míry závislosti na drogách.

Závislost je skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek, má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák. (Nešpor, 2000, s. 15)

Terénní sociální práce se zaměřuje na následující cílové skupiny:

- experimentátoři (uživatelé jednorázoví),
- rekreační tzv. víkendoví uživatelé,
- drogově závislí uživatelé,
- odléčení toxikomané.

V ideálním případě se podaří, že streetworker kontaktuje uživatele drog relativně včas, ještě před jeho první zkušeností s nitrožilní aplikací drogy. Streetwork se zpravidla nezaměřuje na zneužívání konopí a jeho produktů, ačkoliv i zde jde o ilegální drogu, avšak míra rizika vzniku závislosti, závažného zdravotního postižení či smrti je zejména ve srovnání s nitrožilním užíváním drogy malá. (Pelech; Bednářová, 2003, s. 19)

Experimentátoři jsou osoby, jež zkusili, ať již jednorázově nebo opakovaně, užít ilegální drogu. Závislost u nich není vyvinuta, droga nezasahuje do jejich sociálního fungování a dosavadního způsobu života. Tito lidé jsou schopni pravidelně docházet do zaměstnání nebo do školy, nemají hlubší konflikty s rodinou ani jinými dospělými autoritami, mohou mít kamarády, kteří sami drogy neberou a ani nepatří k drogové scéně. Rekreační nebo-li víkendoví uživatelé jsou osoby, které na drogách nejsou závislé, avšak berou je relativně

pravidelně, i když ne denně. Užívání zejména stimulačních látek může přejít v několikadenní tah. Tento způsob konzumace drog již vyvolává řadu problémů fyzických, psychických i sociálních. Jejich víkendové užívání zpravidla stojí na počátku drogové kariéry. Hrozí však nebezpečí, že experimentátoři snadno přejdou na tvrdší drogy a dostanou se do drogové závislosti. Drogově závislý se vyznačuje nepřekonatelnou touhou po drogách bez ohledu na následky, o kterých je informován. Touží znovu prožít pocity a stavy způsobené intoxikací. Protože si jeho organismus na pravidelný přísun určitého množství drogy zvykl, dochází u něho k postupné toleranci drogy a potřebě zvyšovat její dávky. V této fázi mají drogy negativní účinky jak na člověka samotného, tak na jeho bezprostřední sociální prostředí a ve svých důsledcích ohrožují celou společnost. Klient s drogovou závislostí má nesmírné množství nejrůznějších problémů fyzických, psychických, zdravotních a sociálních. Jeho život se zcela podřídil droze. Závislý člověk není schopen vykonávat pravidelné zaměstnání, kde je třeba dodržovat byť i minimální režim, má problémy s rodinou, jeho jediní kamarádi jsou drogově závislí (o kamarády, kteří neberou drogy, ztrácí zájem), často má problémy fyzického rázu (silné bolesti svalů a kloubů, třes celého těla, křeče, silné pocení, apod.). Specifickou podskupinu tvoří drogově závislí, kteří se pokusili o léčbu, avšak selhali, resp. porušili pravidla v daném léčebném zařízení (např. pronesli do zařízení drogu) a byli z léčby dočasně nebo trvale vyloučeni. Tito lidé většinou opětovně v plné míře propadají závislosti a často se dostávají až na samé dno společnosti. Pokud se pro ně nepodaří zajistit léčbu, hrozí reálné nebezpečí, že jejich životní pouť skončí smrtí předávkováním. (Pelech; Bednářová, 2003, s. 21)

Pro většinu závislých na nealkoholových látkách je typická zvýšená zvědavost, touha po dobrodružství, snaha účastnit se všech aktivit skupiny. V odborné literatuře se uvádí, že nejvíce jsou ohroženy osoby se slabou vůlí, subdepresivní, nestálé a úzkostné.

Hlavní důvody požívání nealkoholových psychoaktivních látek jsou:

- úsilí o emoční přeladění, únik ze všednosti, okamžitá potřeba se odreagovat,
- protest proti existující konvenci,
- užívání látky pro přijetí do určité sociální skupiny (Nešpor; Marhounová, 1995, s. 77)

2.2 Metody práce ve streetworku

V terénní práci je velmi důležité klást stejný důraz na přímé i nepřímé prosazení změny chování uživatelů drog. Oba tyto postupy jsou komplementární. Vyhodnocování výsledků ukazuje, že terénní práce účinně pomáhá změnit chování uživatelů drog, poskytuje jim služby přímo v komunitě a zároveň směřuje uživatele drog k dalším službám, čímž rovněž napomáhá dosažení změny v jejich chování. Prokázalo se například, že terénní projekty, poskytující preventivní služby přímo v obcích, zvýšily zájem uživatelů drog o léčení. Výchova prováděná přímo na ulicích a nasměrování uživatelů k dalším službám jdou ruku v ruce. (Rhodes, 1999, s. 15)

Sociální práce na ulici je důležitou součástí preventivních aktivit zaměřených na ochranu společnosti před šířením sociálně – patologických jevů, včetně šíření nakažlivých chorob.

Činnost streetworkera lze analogicky v obecné pedagogice rozdělit na následující tři formy:

- přímou práci,
- nepřímou práci,
- přesahující práci.

Přímá práce je konkrétní činnost vykonávaná s cílovými skupinami (klienty) v terénu nebo zařízeních. Obsahuje vlastní práci na ulici (streetwork), skupinovou i individuální práci v terénu i nízkoprahovém zařízení. Streetwork představuje práci zaměřenou na cílové skupiny, vykonávanou v jejich sociálním prostředí. Součástí streetworku je mapování terénu z různých předem stanovených specifických hledisek, vyhledávání rizikových, nápadných skupin dětí a mládeže, navazování prvního kontaktu zaměřeného na získání důvěry, doprovázení krizovým obdobím života a při samostatném vytváření nových životních perspektiv, aktuální krizová intervence, snižování zdravotních a sociálních rizik (tzv. harm reduction) u lidí, kteří nechtějí změnit svůj způsob života. Nestačí však předat pouhé informace a materiál (kondomy, injekční stříkačky, dezinfekční roztok, letáky, apod.), důležité je dosažení změny norem jednotlivých členů, resp. celé skupiny ve smyslu minimalizování rizikového chování. Individuální práce se orientuje na konkrétního rizikového nebo problémového jedince a předpokládá z jeho strany alespoň minimální míru motivace ke spolupráci. Paradoxně se tato práce často uskutečňuje v kontextu se skupinou. Skupinová práce se cíleně zaměřuje na specificky definovanou referenční

skupinu dětí a mládeže. Vychází ze znalostí psychologických skupin a využívá skupinovou dynamiku. Jejím předpokladem je dobrá znalost cílové skupiny a jejího fungování, postavení členů, vztahů a hierarchie uvnitř skupiny, rozdělení rolí, apod. Nepřímá práce zahrnuje činnost spojenou se zajišťováním a plánováním veškeré činnosti sociálního asistenta, prezentaci jeho práce, nezbytnou administrativu, jednání s relevantními institucemi v zájmu cílových skupin, apod. Poměr přímé a nepřímé práce z hlediska časového by měl být v ideálním případě vyvážen. U začínajících pracovníků je však podíl přímé práce s klienty větší. S rozvojem profesionálních dovedností a délkou praxe roste potřeba nepřímé práce, nikdy by však neměla výrazně převažovat, neboť to by bylo v rozporu se smyslem terénní sociální práce. Práce přesahující neboli smíšená zahrnuje obě předcházející formy. Pomocí této práce jsou řešeny konkrétní problémy vyplývající z průběhu přímé práce s cílovými skupinami. Zahrnuje metodické vedení, specifické profesní vzdělávání, supervizi a intervizi. Jejím prostřednictvím se hledají nové efektivní formy, přístupy a metody práce za pomoci metodických pracovníků, supervizorů a kolegů z oboru. (Pelech; Bednářová, 2003, s. 46)

2.2.1 Program „harm reduction“

Pokud člověk už drogy užívá a zatím není motivován ke změně, je nezbytné, aby byly k dispozici služby, které se snaží zajistit jak u klienta, tak jeho okolí, snížení rizika nákazy infekčními chorobami a další rizika při užívání drog. Díky tomuto programu dochází ke snížení nákladů na případnou léčbu somatických potíží a onemocnění, které souvisí s užíváním drog, protože jsou jedinci poskytnuty informace o tom, jak by měl drogy užívat, aby si ublížil pokud možno co nejméně. Program pomáhá také drogově závislým, kteří se postupem času rozhodnou pro léčbu, léčí se nebo se snaží po léčbě vrátit do normálního života. Navíc může klient prostřednictvím programů, které se zaměřují na „harm reduction“ (obvykle užívaný termín pro „snížování rizik“), využívat sociální poradenství, krizovou intervenci, informace o léčbě a zprostředkování léčby, získává důvěru v pracovníky a je ochoten spíše vyhledat pomoc. (Drogová poradna [online])

Zmírňování škod jsou v širokém slova smyslu postupy, které brání prohlubování klientova problému, ale problém neřeší. V užším významu je jednou z možných reakcí na zneužívání návykových látek, která je současně prevencí šíření viru HIV a hepatitidy typu B a C. Závislým osobám je v nízkoprahových zařízeních sice nabízeno přijetí do intenzivní

odvykací léčby, avšak nechtějí-li této nabídce využít, mohou dostat zdarma sterilní injekční stříkačky a jehly, prezervativy, mohou se poradit, dostanou osvětové materiály, mohou se umýt, zúčastnit se docházkového programu. (Matoušek, 2003, s. 272)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI

V praktické části bakalářské práce bych chtěl popsat vlastní činnosti streetworkera v prostředí (terénu), ve kterém se pohybuje při práci s klienty ve Zlínském kraji.

Jelikož jsou v odborné literatuře uvedeny vždy jen obecné postupy terénní práce streetworkera, chtěl bych blíže specifikovat, jak v praxi probíhá setkání streetworkera s klientem. Dále je mým cílem sledovat chování klientů vůči streetworkerovi, který jim nabízí v terénu své služby. Závěrem praktické části bych chtěl informovat o tom, v jaké míře klienti těchto služeb využívají.

3.1 Metodologie výzkumného šetření

Jako typ výzkumu (výzkumného šetření) jsem zvolil typ kvalitativní. Tento typ se mi jeví jako vhodný, jelikož chci polostrukturovaným rozhovorem se streetworkerem, který slouží jako výzkumný vzorek, zjistit konkrétní výsledky plnění cílů projektu a vlastní průběh jednotlivých fází pomoci drogově závislým jedincům ve Zlínském kraji. Ke každému cíli a jednotlivé fázi projektu jsem si připravil otázky, které se příslušného tématu týkají a které mi pomohou danou věc objasnit. Témata byla doplněna statistickými údaji z jednotlivých institucí za určité časové období.

3.2 Činnosti a postupy základních služeb, které jsou nabízeny a poskytovány v rámci projektu Streetwork Zlín

Činnosti, které jsou nabízeny formou přímé práce na ulici se příliš neliší obsahem s prací, které nabízí přímo kontaktní centrum na ulici Gahurova ve Zlíně. Jde pouze o místo, kde je pomoc „nabízena“, to znamená přímo v místech, kde se klienti vyskytují a žijí.

Mezi základní poskytované činnosti patří :

- první kontakt s klientem,
- výměna zdravotnického materiálu klientovi,
- podání základních informací,
- monitorování a sběr informací o drogové scéně v teritoriu okresu Zlín,
- zdravotnická pomoc a provádění testů (HIV, těhotenské),

- krizová intervence,
- zprostředkování dalších služeb, které mohou na již poskytované služby navázat a sociální servis.

3.2.1 První kontakt s klientem

K prvnímu kontaktu s klientem ve většině případů dochází takovým způsobem, že si klienta streetworker vytipuje, osloví jej. Streetworker může oslovit i celou skupinu, ve které už někoho zná a při této příležitosti má možnost získat kontakt s novými klienty. Další možností je, že se klient o streetworkerovi dozví z informační materiálů, či dostane informaci například od známého či kamaráda. Pokud klient nechce navštěvovat z jakéhokoliv důvodu kontaktní nízkoprahové centrum, je možnost uskutečnit první kontakt se streetworkerem přímo v terénu, na smluveném místě, po telefonické domluvě. Při prvním kontaktu dle zjištění dochází i k tomu, že streetworker je schopen kontaktovat nejen jednotlivce, ale i celou skupinu. Aby však kontaktoval celou skupinu je nutné, aby si v danou chvíli věřil, že jeho kontakt se skupinou má nějaký smysl. Zde musí nejprve pozorováním zjistit stav skupiny – jejich chování (zda nejsou např. pod vlivem návykových látek, zda nejsou agresivní) a poté může dojít k vlastnímu kontaktu. Možnost jednání znemožňuje i prostředí, ve kterém se skupina momentálně nachází. V tomto případě je vhodnější kontakt neuskutečnit (příliš mnoho skupin pohromadě, hlučné prostředí s rušivými elementy, apod.) Problém terénní práce se skupinou může být spatřován zejména v tom, že někteří klienti mohou být ostýchaví a před ostatními svůj problém nechtějí ventilovat na povrch. Pokud tuto skutečnost u klienta streetworker vycítí, může mu nabídnout možnost dalšího setkání jako s jednotlivcem.

K odmítnutí rozhovoru se streetworkerem ze strany klienta většinou nedochází. Spíše bývá v rámci kontaktu odmítnuta nabízená služba.

Tab. 1 Počet klientů dle statistik o.s. Onyx

2006*	65
2007	227
2008	286

* údaje za 6 měsíců

Tab. 2 Počet kontaktů dle statistik o.s. Onyx

2006*	112
2007	1097
2008	1250

* údaje za 6 měsíců

3.2.2 Výměna zdravotnického materiálu klientovi

Klientům může být prostřednictvím streetworkera poskytnuta výměna injekčních stříkaček s jehlami (injekčních setů), ke kterým je také k dispozici desinfekční voda, náplasti, vata. Dále klientům v případě potřeby nabídne streetworker různé zdravotní masti, které slouží k léčbě abscesů a poranění, které vznikají aplikací drogy.

Jelikož se při terénní práci streetworker pohybuje v místech, kde dochází k užívání drog, je jeho pracovní náplní i sběr použitých jehel a stříkaček. Hlavní část nálezů použitých jehel a stříkaček však pochází od Městské policie, která přijímá oznámení nálezu od občanů. Na základě těchto oznámení Městská policie provede sběr použité stříkačky a jehly na místě nálezu a poté je předá k likvidaci pracovníkům kontaktního centra.

Tab. 3 Počet přijatých stříkaček dle statistik o.s. Onyx

2006*	121
2007	1730
2008	7520

* údaje za 6 měsíců

Tab. 4 Počet vydaných injekčních setů dle statistik o.s. Onyx

2006*	126
2007	1792
2008	7611

* údaje za 6 měsíců

Dle vedených statistik je zřejmé, že v uplynulých letech bylo více injekčních stříkaček vydáno, než přijato. Příčinou uvedeného nežádoucího stavu je skutečnost, že streetworker injekční set klientovi vydá i bez výměny. Proto je nutné klienta upozornit, že se jedná jen o výjimečný případ, kdy mu injekční stříkačka byla poskytnuta bez výměny. Klient je vždy upozorněn, že ideální případ je výměna „kus za kus“.

3.2.3 Podání základních informací

Streetworker samozřejmě klientovi odpovídá na vše, co se týká jeho drogové závislosti. Jde především o předání informací týkající se služeb, které je streetworker schopen klientovi poskytnout přímo na místě. Dále jsou to údaje ohledně nízkoprahového centra, které může klient navštívit a popis služeb, které může využít v tomto centru. Streetworker v terénu poskytuje klientům preventivní informace (např. bezpečného braní drog, bezpečného sexu, informace o antikoncepci, další zdravotnické informace, atd).

Mimo problematiku týkající se drogové závislosti však streetworker radí klientovi i jak dále postupovat v osobním životě. Užíváním drog samozřejmě klient ovlivňuje nejen svůj osobní život, ale i okolí. Zde je důležitá hlavně informační kampaň pro klienta a i pro veřejnost, která vysvětluje, jak by se okolí k drogově závislým lidem mělo chovat, jak jim v jejich situaci pomoci. Ve Streetworku Zlín toto funguje vydáváním informačních letáků, které jsou rozděleny pro konkrétní osoby. Jiné informace jsou obsaženy v informačním letáku pro drogově závislé a jiné pak v letáčích pro rodiče, sourozence, přátele. Zde se dozví, kdo jim může pomoci a jak nejlépe dále postupovat.

3.2.4 Monitorování a sběr informací o drogové scéně v teritoriu okresu Zlín

Nejčastěji užívanými drogami klienty ve Zlínském kraji, se kterými se streetworkeri setkávají, jsou marihuana a pervitin. Heroin se ve Zlínském kraji vyskytuje velmi málo, spíše se objeví, jen pokud si jej někdo doveze z jiné části republiky či zahraničí. Téměř nejsou užívány ani taneční drogy (např. extáze) z důvodu nízkého počtu pořádaných technoparty a podobných tanečních akcí na Zlínsku. Nejčastější kombinací nelegálních drog je jejich užívání společně s alkoholem. Občas byly zjištěny také kombinace pervitin – marihuana, marihuana – medikamenty, apod. Jen velmi málo klientů je drogově závislých natolik, že berou víceméně vše, co seženou. V tomto případě dochází ke kombinacím jakýchkoliv druhů nelegálních drog. Statistiky uživatelů drog vede Krajská hygienická

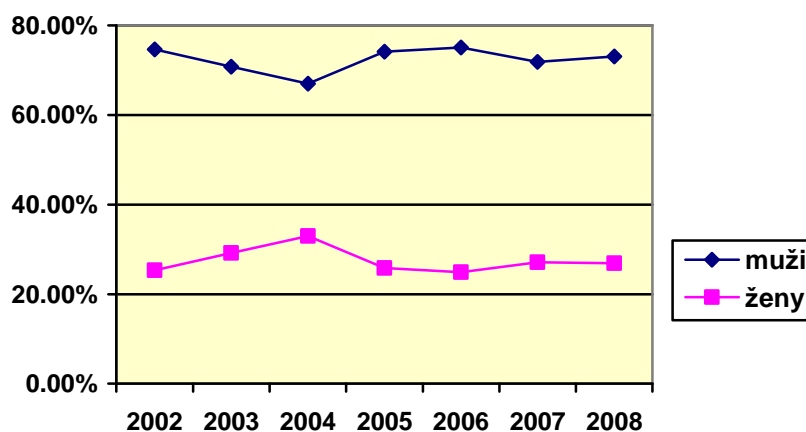
stanice ve Zlíně. Sledování se týká tzv. problémových uživatelů drog, kteří vyhledali pomoc v některém z kontaktních center nebo léčebných zařízení. Tato centra vykazují nové případy i stálé klienty 1x ročně, pokud v centru vyhledali pomoc alespoň 1x v daném roce, a to prostřednictvím anonymního registru problémových uživatelů drog.

Tab. 5 Prevalence základní drogy ve Zlínském kraji za posledních 6 let dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín

DROGA	kód	ROK					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
Heroin	1	8	11	10	1	5	6
Morfin	2	-	-	-	1	-	-
Kodein	3	2	-	-	-	-	-
Brown	4	-	-	2	1	1	-
Jiné opiáty	5	18	14	17	14	14	10
Pervitin	7	453	436	491	356	415	319
Extáze	8	9	10	3	-	-	-
Kokain	12	5	1	-	1	2	-
Marihuana	14	121	84	105	84	85	69
Barbituráty	16	1	-	-	-	-	-
Benzodiazepiny	17	9	2	-	-	-	-
Jiná sedativa	18	-	-	1	-	-	-
LSD	19	1	3	2	-	-	-
Psilocybin	21	-	-	-	-	-	-
Toluen	23	19	20	14	8	10	2
Jiná rozpustidla	24	10	2	4	7	1	1
Jiné drogy a léky	25	-	5	-	1	1	1
Subutex	33	-	-	2	1	1	-
CELKEM		671	600	665	486	548	416

Tab. 6 Prevalence problémových uživatelů drog podle pohlaví dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín

ROK	Muži	%	Ženy	%	Neznámo	CELKEM
2002	473	74,65	161	25,35	1	635
2003	475	70,79	196	29,21	-	671
2004	402	67,00	198	37,00	-	600
2005	493	74,14	172	25,86	-	665
2006	365	75,10	121	24,90	-	486
2007	394	71,90	154	28,10	-	548
2008	304	73,08	112	26,92	-	416

Graf 1 Prevalence problémových uživatelů drog podle pohlaví v letech 2002-2008 dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín

Z dostupných agend a statistik, každoročně zveřejněných Krajskou hygienickou stanicí Zlín, je patrný postupný úbytek drogově závislých lidí. Tento trend je nastaven díky časté medializaci případů drogově závislých. Souvisí s tím také postupné rozšiřování nízkoprahových zařízení, které pomáhají problémy závislých řešit. Proto by bylo vhodné, co nejčastěji oslovovat v tomto směru zejména mladé lidi, provádět co v největší míře

např. besedy s lidmi, kteří si drogovým problémem prošli. Pro mladé lidi je nutné, aby si uvědomili, že i pouhý experiment může vést k tragédii.

3.2.5 Zdravotnická pomoc a provádění testů (HIV, těhotenské)

Streetworker je schopen klientovi přímo v terénu poskytnout základní zdravotní ošetření jeho poranění např. oděrek. Ránu ošetří a dezinfikuje. Při výskytu vážnějšího zdravotního stavu je klient odkázán na pomoc odborného lékaře. Každý streetworker absolvoval kurz první pomoci a je schopen poskytnout první pomoc do příjezdu rychlé záchranné služby. Streetworker je schopen klienta doprovodit k odbornému lékaři i v případě silných psychických problémů.

V rámci projektu Streetwork je klientům nabízena možnost provedení testů (HIV, žloutenka typu B,C, těhotenské testy). Tyto testy jsou prováděny v kontaktním centru, jelikož je potřeba vhodné sterilní, hygienicky čisté prostředí na odběr krve k provedení testu.

Tab. 7 Počet provedených testů v roce 2008 dle o.s. Onyx

Test HIV	20
Test žloutenka typu B	15
Test žloutenka typu C	15
Těhotenský test	3

Z dostupných statistik je zřejmé, že dochází k využívání výše zmíněných druhů testů. Prováděné testy přispívají k ochraně společnosti před možností šíření nákazy. Další velkou výhodou je i včasné zjištění nemoci u klienta a možnost okamžité léčby ve zdravotnickém zařízení. Zde streetworker upozorňuje na bezplatnost provedení jakéhokoliv dostupného testu, pokud má klient u sebe určité podezření.

3.2.6 Služby krizové intervence

Pokud Streetworker vycítí, že se klient nachází ve špatném psychickém stavu, musí nejdříve u klienta identifikovat problém a co nejrychleji jej řešit, popř. klienta zklidnit. Nejčastěji se klienti potýkají s problémy v rodině, v partnerských vztazích, v práci, mají

problémy se zákonem, špatná finanční situace, apod. Krizová intervence je poskytována streetworkerem přímo v terénu zásadně osobním kontaktem.

3.2.7 Zprostředkování dalších služeb, které mohou na již poskytované služby navázat a sociální servis

Sociální servis nabízí možnost klienta, dle jeho rozhodnutí, jej na potřebnou instituci či úřad doprovodit. V rámci doprovodu (aktivní asistenční činnosti) mu streetworker pomůže s vyplněním náležitých administrativních záležitostí. Dle předložených údajů je tato služba klienty ve Zlínském kraji využívána. Důležitý je obecný přehled streetworkera, aby dokázal klientovi pomoci ve vyřízení potřebných záležitostí v konkrétní instituci.

3.3 Shrnutí praktické části

V praktické části jsou vyjmenovány jednotlivé cíle projektu Streetwork Zlín a ke každému z nich je uveden postup, jak ve Zlínském kraji probíhá fáze kontaktu a činnosti streetworkera s klientem. Nejprve jsem nastínil průběh prvního kontaktu (prvokontaktu) s klientem v terénu. Zjistil jsem tak, jakým způsobem streetworker klienta v terénu kontaktuje a jak v praxi první kontakt probíhá. Dále je popsána jedna z nejdůležitějších činností, kterou streetworker v terénu provádí a tou je výměna použitých injekčních setů. Tato činnost se podařila ve Zlínském kraji v poměrně rychlé době zavést ve velmi vysoké kvalitě, o čemž vypovídá stoupající počet klientů, kteří tuto službu aktivně v terénu využívají. Kromě výměny je však zdravotnický materiál streetworkerem i nabízen. Streetworker klientům poskytuje i základní informace, které se týkají jak jeho problému s drogami, tak i ostatních problémů, které s tímto bezprostředně souvisí. Monitorování drogové problematiky probíhá ve spolupráci s ostatními nízkoprahovými zařízeními pro drogově závislé ve Zlínském kraji. Údaje jsou zasílány na Krajskou hygienickou stanici Zlín, která vede a vydává celkovou statistiku. Z těchto údajů je zřejmé, které drogy jsou ve Zlínském kraji nejčastěji užívány a počty uživatelů, kteří jsou na nich závislí. Další část praktické části je věnována provádění testů a zdravotní pomoci streetworkerem ve Zlínském kraji. Jsou zde uvedeny jednotlivé druhy testů, které je schopen streetworker poskytnout klientovi, počet testů, které byly provedeny. Ze statistik vyplývá, že testy jsou klienty využívány, nicméně jsou prováděny v rámci nízkoprahového zařízení, jelikož v terénu např. na ulici není provedení testu vzhledem nutnosti hygienicky sterilního

prostředí možné. Závěr praktické části hodnotí pomoc streetworkera psychicky narušenému klientovi. Tomu je nejprve poskytnuta služba krizové intervence a poté je mu nabídnuta asistenční služba doprovodu. Tato asistenční služba se může týkat jakéhokoliv doprovodu na úřady a instituce. Vše záleží ovšem na klientovi, jeho odhodlání a vnitřní síle, zda služeb nabízených projektem Streetwork Zlín využije.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo podrobněji se seznámit s prací streetworkera přímo v terénu, kterou vykonává pro pomoc drogově závislým jedincům ve Zlínském kraji. Nejprve jsem v teoretické části definoval, co vlastně pojem „streetwork“ znamená, čím se zabývá a jakou má historii v České republice, zvláště ve Zlínském kraji. Pomocí rozhovoru se streetworkerem a zkoumáním statistik jsem zjistil, jak probíhá naplňování cílů, které má Streetwork Zlín ve svých stanovách. Bylo zjištěno, že všechny cíle, které si v rámci svého projektu Streetwork Zlín dal, jsou plněny. Jsou však uskutečňovány s omezeným počtem pracovníků, kteří tuto náročnou činnost provádějí. Bylo by vhodné projekt Streetwork více medializovat a dostat jej tak do povědomí široké veřejnosti. Vždyť tento projekt slouží ke zlepšení klimatu ve společnosti a především k její ochraně. Projekt Streetwork Zlín se týká jak uživatelů drog, tak i těch, kterým by toto potenciální nebezpečí mohlo hrozit do budoucna. Streetworkeré nevyvíjejí na klienty nátlak, tzn. nezakazují, nepřikazují a nepůsobí po výchovné stránce direktivně, ale přitom si většina z nich umí u klientů vytvořit určitý respekt. Pomocí osvěty chtějí chránit ty, kteří jsou zranitelní (zejména děti a mládež). Jejich povolání je pro ně zároveň i posláním, je z nich cítit obrovská chuť pomáhat druhým, obětovat se. Musíme brát v potaz, stejně jako streetworkeré, že drogově závislí lidé jsou a jistě budou i nadále nedílnou součástí celé naší společnosti. Proto je potřeba tyto lidi nezavrhat, neboť neznáme důvody, které je přivedly k užívání drog. Je pro ně důležité, aby se uměl někdo vcítit do jejich situace, pomohl jim řešit vzniklé problémy a pokusil se o jejich navrácení do běžného způsobu života. Přesně tyto úkoly se snaží co nejlépe plnit street-workeré, a proto si jejich práce velmi cením.

„Lidé často žijí v dojemné důvěře, že když vedou spořádaný život, tak nemohou onemocnět. Tak spravedlivá příroda bohužel není“.

Vladimír Vondráček

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] PELECH, J.; BEDNÁŘOVÁ Z. *Slabikář sociální práce na ulici*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8.
- [2] RHODES, T.; *Terénní práce s uživateli drog*. 1. vyd. Brno: Albert, 1999. ISBN 80-85834-71-5.
- [3] PELECH, J.; BEDNÁŘOVÁ Z. *Sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-048-1.
- [4] HAJNÝ, M.; KLOUČEK, E.; STUHLÍK, R. *Akta Y- Drogový problém versus rodina*. 1. vyd. Praha: Votobia, 1999. ISBN 80-7220-02
- [5] JANÍK, A.; DUŠEK K. *Drogy a společnost*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 2003. ISBN 80-201-0087-3.
- [6] MATOUŠEK, O.; *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
- [7] MATOUŠEK, O.; *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-7.
- [8] NEŠPOR, K.; *Návykové chování a závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-432-X.
- [9] MARHOUNOVÁ, J.; NEŠPOR, K. *Alkoholici, feťáci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie, 1995. ISBN 80-901618-9-8.
- [10] *Streetwork – OS Onyx* [online]. [cit.2008-06-01].
Dostupný z WWW: <<http://os-onyx.cz/projekty/>>.
- [11] *Drogová poradna* [online]. [cit.2006-17-09].
Dostupný z WWW: <<http://www.drogovaporadna.cz/rubrika.php>>.
- [12] *Streetwork* [online]. [cit.2006-17-09].
Dostupný z WWW: <<http://www.streetwork.cz/>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

KHS	Krajská hygienická stanice
o.s.	Občanské sdružení
ČR	Česká republika
HIV	Human Immunodeficiency Virus
MČ	Městská část

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Prevalence problémových uživatelů drog podle pohlaví v letech 2002-2008 dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín.....	26
--	----

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Počet klientů dle statistik o.s. Onyx.....	22
Tab. 2 Počet kontaktů dle statistik o.s. Onyx.....	23
Tab. 3 Počet přijatých stříkaček dle statistik o.s. Onyx	23
Tab. 4 Počet vydaných injekčních setů dle statistik o.s. Onyx	23
Tab. 5 Prevalence základní drogy ve Zlínském kraji za posledních 6 let dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín.....	25
Tab. 6 Prevalence problémových uživatelů drog podle pohlaví dle údajů Krajské hygienické stanice Zlín.....	26
Tab. 7 Počet provedených testů v roce 2008 dle o.s. Onyx	27

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Poskytované letáky s informacemi pro veřejnost + mapa sídla kontaktního centra Onyx

Příloha P II: Přepis rozhovoru se streetworkerem

PŘÍLOHA P I: POSKYTOVANÉ LETÁKY S INFORMACEMI PRO VEŘEJNOST + MAPA SÍDLA KONTAKTNÍHO CENTRA ONYX

Streetwork	Kontakty	
<p>Streetwork Zlín je terénní služba určená pro uživatele drog. Poskytování služeb je diskrétní, umožňujeme zachovat anonymitu a sdílené informace považujeme za důvěrné.</p> <p>Veškeré základní služby jsou poskytovány bezplatně.</p> <p>Projekt finančně podporuje: MPSV ČR, Česká republika – Úřad vlády České republiky, Zlínský kraj, Statutární město Zlín, Město Otrokovice.</p>	<p>Občanské sdružení ONYX Gahurova 1563/5 Zlín 1, 760 01 E-mail: streetwork@os-onyx.cz Web: www.os-onyx.cz</p> <p>Logo ONYX občanské sdružení</p> <p>Telefonní ikona</p> <p>Číslo: 775 565 103 Věšák: 774 256 510</p>	<p>STREETWORK</p>

Provozní doba	Nabídka služeb	Zaručujeme
<p>Pondělí: 15:00 – 19:00 Úterý: 10:00 – 12:00, 15:00 – 19:00 Středa: 15:00 – 19:00 Čtvrtek: 10:00 – 12:00, 15:00 – 19:00 Pátek: 17:00 – 21:00 Sobota: mimo provoz Neděle: mimo provoz</p> <p>Po domluvě je "street" připraven setkat se s tebou podle tvých aktuálních potřeb.</p>	<p>Poskytnutí informací o drogách a jejich "bezpečném" brání. Výměna použitých jehel za čisté. Konzaliny, sterilní voda, filtry aj. Testy HIV, léhotenské testy, testy žloutenky typu B a C. Poskytnutí základního zdravotního ošetření (abscesy, kožní problémy atd.) Pomoc při vyřizování potřebných věcí na úřadech.</p>	<p>Anonymitu a ochranu osobních údajů. Bezpečí, důstojnost a nedotknutelnost. Dostatečné informování o poskytovaných službách. Rovný přístup ke službám. Možnost odmítnout kteroukoliv službu nebo zcela ukončit využití služeb. Možnost podat stížnost.</p> <p>V budově K centra jsou práva klientů podrobně popsána a viditelně umístěna.</p>

K centrum	Kontakty	
<p>K centrum Zlín je nízkoprahové zařízení určené uživatelům drog a jejich blízkým. Poskytování služeb je diskrétní, umožňujeme zachovat anonymitu a sdílené informace považujeme za důvěrné.</p> <p>Veškeré základní služby jsou poskytovány bezplatně.</p> <p>Projekt finančně podporuje: MPSV ČR, Česká republika – Úřad vlády České republiky, Zlínský kraj, Statutární město Zlín, Město Otrokovice.</p>	<p>Občanské sdružení ONYX Gahurova 1563/5 Zlín 1, 760 01 E-mail: kc@os-onyx.cz Web: www.os-onyx.cz</p> <p>Logo ONYX občanské sdružení</p> <p>Telefonní ikona</p> <p>Číslo: 774 256 540</p>	<p>K CENTRUM</p>

Provozní doba	Nabídka služeb	Zaručujeme
<p>Pondělí: 10:00 - 12:00, 13:00 - 17:00 Úterý: 10:00 - 12:00, 13:00 - 17:00 Středa: 10:00 - 12:00, 13:00 - 17:00 Čtvrtek: 10:00 - 12:00, 13:00 - 17:00 Pátek: 10:00 - 12:00, 13:00 - 17:00 Sobota: mimo provoz Neděle: mimo provoz</p>	<p>Výměna použitých jehel za čisté, k tomu konzaliny, filtry, sterilní vody. Poradenství a poskytování informací o drogách, o léčbě aj. Testy HIV a žloutenky typu B, C; léhotenské testy. Pomoc při vyřizování potřebných věcí na úřadě. Základní zdravotní ošetření (abscesy, kožní problémy...) Posezení v kontaktní místnosti, káva, čaj. Možnost sprchy, vyprání prádla. Každé úterý dopoledne možnost konzultace s terapeutem.</p>	<p>Anonymitu a ochranu osobních údajů. Bezpečí, důstojnost a nedotknutelnost. Dostatečné informování o poskytovaných službách, pravidlech, sankcích. Rovný přístup ke službám. Možnost odmítnout kteroukoliv službu nebo zcela ukončit využití služeb. Možnost podat stížnost.</p> <p>V budově K centra jsou práva klientů podrobně popsána a viditelně umístěna.</p>

Pár tipů pro vás

Snažte se situaci řešit s rozvahou.
Informujte se (literatura, web).
Spojte se s odborným zařízením (kontaktní centrum, psychiatr...).

Poradenské služby jsou v K centru Zlín poskytovány bezplatně.
Projekt finančně podporuje:
MPSV ČR, Česká republika - Úřad vlády České republiky,
Zlínský kraj, Statutární město Zlín, Město Otrokovice.

Kontakty

Občanské sdružení ONYX
Gahurova 1563/5
Zlín 1, 760 01
E-mail: k.u.zl@onyx.cz
Web: www.onyx.cz

Další kontakty a informace:
Linka SOS: 577 431 333
www.drogovaplada.cz
www.drogy.info/cz

PORADENSTVÍ

Provozní doba

Pondělí: 10:00 - 12:00	13:00 - 17:00
Úterý: 10:00 - 12:00	13:00 - 17:00
Středa: 10:00 - 12:00	13:00 - 17:00
Čtvrtek: 10:00 - 12:00	13:00 - 17:00
Pátek: 10:00 - 12:00	13:00 - 17:00
Sobota: mimo provoz	
Neděle: mimo provoz	

Pro poradenské služby doporučujeme zamířit si termín.

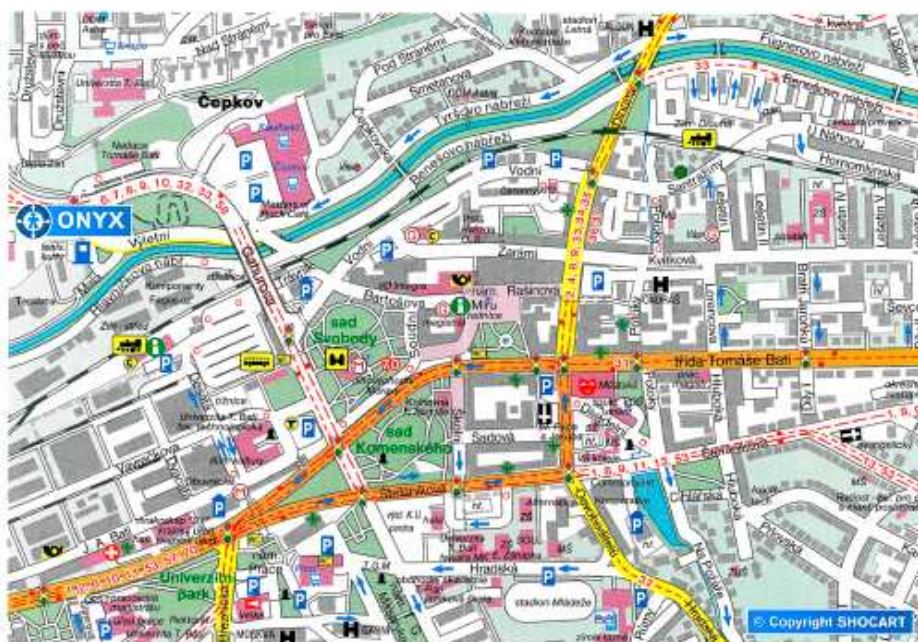
Poradenské služby

Poradensví pro osoby blízké (tj. pro rodiče, partnery aj.)
Díkmžná pomoc v krizových situacích (kdykoliv a bez objednání).
Strukturované poradenství a motivační trénink pro uživatele drog.
Sociální servis (pomoc při jednání na úřadech apod.).
Zapůjčení návykových (léčebná zařízení, psychiatr, psycholog, občansko-právní problematika aj.).
Poradenství pro osoby blízké poskytujeme každé úterý a čtvrtek.

Zaručujeme

Anonymitu a ochranu osobních údajů.
Bezpečí, důstojnost a nedotknutelnost.
Dostatečné informování o poskytovaných službách.
Rovný přístup ke službám.
Možnost odmítnout konkrétní službu nebo zcela ukončit využívání služeb.
Možnost podat stížnost.

V budově K centra jsou práva klientů podrobně popsána a viditelně umístěná.

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHOVORU SE STREETWORKEREM

Jakým způsobem dochází k prvnímu kontaktu s klientem?

Ve většině případů funguju jako aktivní složka při prvním kontaktu já, dojdu za vtypovaným klientem, sdělím mu, kdo jsem, jaké služby naše sdružení poskytuje a na základě těchto informací se může kontakt dále rozvíjet. Existují ovšem i klienti, kteří se o našich službách dozvědí jinou cestou, např. od kamaráda nebo známého či například z informačního letáku a v tomto případě dochází k tomu, že mě klient kontaktuje sám. Další možností je, že při terénní práci narazím na partu, ve které už někoho znám a poté v této partě oslovím i někoho dalšího – nového.

Je větší počet klientů které vyhledáš Ty a nebo kteří kontaktují Tebe?

Určitě je více klientů, které vyhledám a kontaktuji já.

Dochází někdy při prvokontaktu k tomu, že kontaktuješ v terénu nejen jednotlivce, ale i celou skupinu?

Ano, při prvokontaktování se stává, že kontaktuji nejen jednotlivce, ale i celou skupinu. Kontaktování celé skupiny má své výhody, kdy sdělím informace více lidem zároveň. Nevýhodou je však, že problémy s drogami je celkem osobní téma a ve skupině mi klient neřekne o svém problému před ostatními tolik, jako by řekl, když jsme někde osamotě. Když je více lidí pohromadě, nechce před ostatními své problémy rozebírat. Radši pracuji s jednotlivcem. Tato práce se mi jeví jako efektivnější.

Jaký je poměr klientů, kteří Tě odmítnou (např. nehodlají se s Tebou vůbec bavit) a těch, kterým kontakt s Tebou nevadí?

K tomu, že by se mnou klient odmítl komunikovat, ještě nedošlo. Nestalo se mi, že by mi někdo řekl, ať jdu pryč, že nemá zájem se se mnou bavit. Spíše dochází k tomu, že v průběhu rozhovoru nabídnu klientovi službu a ten tuto službu odmítne.

Při prvním kontaktu s klientem na ulici pracuješ sama, nebo pracujete v rámci streetworkeru ve dvou?

To samozřejmě záleží na momentální situaci, je to proměnlivé. Někdy pracujeme jako jednotlivci a někdy pracujeme ve dvou. I když jsem sama, jsem schopná například kontaktovat celou skupinu, záleží to však na konkrétní situaci (vzhled klientů, momentální nálada, prostředí ve kterém se nacházíme, atd).

Jaký zdravotnický materiál při kontaktu na ulici s klienty vyměňujete?

Klientům jsme v terénu schopni poskytnout výměnu injekčních stříkaček s jehlami, ke kterým poskytujeme desinfekční vody, náplasti, vatou. Dále klientům v případě potřeby nabídneme různé zdravotní masti, které slouží k léčbě abscesů a poranění.

Jak se chráníš před možným poraněním např. použitými jehlami.

Při výměně použitých jehel a injekčních stříkaček postupujeme maximálně opatrně a snažíme se co nejvíce předcházet jakémukoliv poranění s použitým materiálem. Pokud chce klient vyměnit použitou stříkačku a jehlu, tak je musí sám vhodit do speciálního kontejneru, který nosíme pro tento účel s sebou. Většina klientů je již naučena, že použitou jehlu vloží do krabičky, obalu (např. dá se použít prázdný obal od zubní pasty, apod.) a ty pak vhodí zabaleny do kontejneru.

Kolik použitých stříkaček a jehel se Vám za minulý rok podařilo najít sběrem na ulici?

Jelikož se při terénní práci pohybujeme v místech, kde dochází k užívání drog, tak se nám občas podaří použité stříkačky a jehly najít. Hlavní část nálezů použitých jehel a stříkaček však pochází od Městské policie, která přijímá oznámení od občanů. Na základě těchto oznámení Městská policie provede sběr použité stříkačky a jehly na místě nálezů a poté nám ji předá k likvidaci.

Použité jehly vyměňujete jen kus za kus a nebo dáte klientovi čistou jehlu, i pokud Vás požádá?

Snažíme se co nejvíce dodržovat nastavený systém výměny „kus za kus“, to znamená, že ideální případ výměny je použitá stříkačka a jehla za nové. Nastávají však situace, kdy poskytnu klientovi čistou jehlu a stříkačku bez výměny. Není to úplně nejvhodnější řešení, jelikož v rámci programu „harm reduction“ je ideální výměna.

Jaké informace nejčastěji předáváte klientům při činnosti v terénu?

Jde především o informace týkající se služeb, které jsme schopni klientovi poskytnout přímo na místě. Dále jsou to informace o našem nízkoprahovém centru, které může klient navštívit a popis služeb, které může v tomto centru využít. Často poskytujeme v terénu preventivní informace (např. bezpečného braní drog, bezpečného sexu, informace o antikoncepci , další zdravotnické informace, atd.).

Stává se Ti, že by s Tebou chtěl klient konzultovat osobní záležitosti, nebo spíše s Tebou konzultuje věci ohledně jeho drogové závislosti?

Tyto dvě věci jsou velmi často mezi sebou provázány, takže pokud se bavíme o jeho drogové závislosti, tak se nutně bavíme i o jeho osobním životě a problémech v něm.

Pokud podáváš klientovi informace ohledně léčby závislosti, je to tak, že se Tě ptají sami klienti, nebo je spíše Ty navedeš na toto téma?

Pokud se mě klient zeptá, tak mu samozřejmě veškeré informace ohledně léčby poskytnu. Nicméně je důležité rozlišit a poznat, zda to myslí klient s léčbou vážně, nebo je jen v momentálním špatném psychickém stavu (afektu, abstinenčním stavu) bez patřičné motivace. Je nutné vyzorovat, že klient opravdu léčbu chce a že je ochoten ji podstoupit.

Dochází k tomu, že by Tě na ulici kontaktoval člověk, který sám problémy s drogami nemá a chtěl by informace např. proto, že jeho kamarád, známý, problém s drogou má?

Ne, k tomuto nedochází v terénu vůbec. Streetworker je pro lidi, kteří sami drogy neberou, při práci v terénu víceméně anonymní. K podávání informací dochází v nízkoprahovém zařízení v rámci drogového poradenství, kdy k nám například rodiče či kamarádi lidí, kteří s drogou problém mají, volají a nebo chodí pro radu.

Jaké drogy užívají klienti, které na ulici kontaktuješ, nejčastěji?

Nejčastější užívané drogy mezi lidmi ve Zlínském kraji jsou marihuana a pervitin. Heroin se v našem kraji objevuje velmi málo, spíše se vyskytne jen pokud si jej někdo doveze z jiné části republiky. Téměř se ve Zlínském kraji neobjevují ani taneční drogy (zejména extáze), příčinou je chybějící prostředí, kde se tyto drogy především užívají (např. technoparty).

Užívají klienti jen jednu primární drogu, nebo u nich dochází ke kombinaci více druhů drog?

Nejčastější kombinací nelegálních drog je užívání společně s alkoholem. Občas dochází ke kombinacím pervitin – marihuana, marihuana s medikamenty, apod. Jen pár jedinců je drogově závislých natolik, že berou víceméně vše, co seženou a tím dochází ke kombinacím jakýchkoliv nelegálních drog.

Má počet drogově závislých ve Zlínském okrese každoročně vzrůstající tendenci, jde toto vůbec zjistit a jak?

Zde vede statistiky Krajská hygienická stanice ve Zlíně. Sledování se týká tzv. problémových uživatelů drog, kteří vyhledali pomoc v některém kontaktním centru nebo léčebném zařízení. Tato centra vykazují nové případy i stálé klienty 1x ročně, pokud v centru vyhledali pomoc alespoň 1x v daném roce. Vykazují je prostřednictvím anonymního registru problémových uživatelů drog.

Jakou zdravotnickou pomoc jste schopni na ulici přímo poskytnout?

Jedná se zejména o základní ošetření poranění, např. oděrek, kdy jsme schopni ránu ošetřit a provést desinfekci. Při vážnějším zdravotním stavu klienta odkážeme k návštěvě odborného lékaře. Jsme schopni poskytnout v terénu i první pomoc do příjezdu rychlé záchranné služby, jelikož jsme všichni prošli kurzem první pomoci.

Doprovázíte klienty k lékaři, nebo mu dáte jen vhodný kontakt?

Ano, jsme schopni v rámci asistenční služby klienta k lékaři doprovodit. Nemusí se jednat jen o poranění na těle, ale doprovázíme klienta k lékaři, i když vidíme, že má silné psychické problémy.

Lze nějaké testy provést na ulici a výsledky klientovi přinést, nebo musí být provedeny např. ve zdravotnickém zařízení?

Dříve jsme prováděli testy na HIV přímo na ulici prostřednictvím základního screeningu ze slin. Testy se na rozbor posílaly dále do specializovaného zařízení. Tyto testy však nebyly příliš přesné, proto jsme přešli na provádění HIV testů z kapilární krve, kterou klientovi odebereme. Na odebrání krve však potřebujeme čisté, hygienicky nezávadné prostředí, a proto tyto odběry provádíme u nás v nízkoprahovém zařízení, kde jsou na to vhodné podmínky.

Vyžadují po tobě klienti přímo na ulici služby krizové intervence ?

To, že by klient vyžadoval služby krizové intervence a požádal mě, se moc často nestává. Spíše já z našeho rozhovoru vycítím, že se klient v krizi může nacházet a také podle toho dále postupuji.

Čeho se tyto služby krizové intervence nejčastěji týkají?

To je samozřejmě u každého člověka jiné. To, co u některých lidí vyvolá krizi, u jiných nemusí a naopak. Nejčastěji se klienti potýkají s problémy v rodině, v partnerských vztazích, v práci, mají problémy se zákonem, špatnou finanční situací, apod.

Snažíš se spíše klienta nasměrovat do kontaktního centra, nebo jeho problém řešíš na ulici?

Cílem krizové intervence je co možná nejúčinněji zasáhnout v danou chvíli a na základě toho se snažím s klientem problém vyřešit ihned. Párkrát se nám stalo, že klient volal na mobil a my poskytovali pomoc krizové intervence i po telefonu. Snažíme se ovšem, aby docházelo především k osobnímu kontaktu. Krizová intervence je poté mnohem účinnější.

O jaké navazující služby se jedná, které jste schopni poskytnout klientovi přímo v terénu?

Zde jsme schopni zejména poskytnout klientovi důležité informace, které se týkají další odborné pomoci, kterou mu mohou nabídnout specializované instituce a zařízení.

Pokud se jedná o kontakty na úřady, jste schopni klienta na tento úřad i doprovodit a pomoci mu například s vyplněním administrativních záležitostí?

V rámci asistenční služby jsme schopni klienta do těchto institucí a zařízení osobně doprovodit. Zde jsme mu ochotni pomoci v orientaci a v administrativních záležitostech. Doprovod je vhodný, protože existuje riziko, že si klient může tento úmysl rozmyslet. Pokud jej však doprovázíte, tak toto nebezpečí téměř nehrozí a klient se navíc cítí bezpečněji .

S jakými institucemi při sociálním servisu nejčastěji spolupracujete?

Jedná se o instituce, které lidem poskytují sociální servis. Nejčastěji jsou to však úřad práce, finanční úřad, úřad sociálního zabezpečení, různé bankovní instituce, apod.

